

עלילות שוקרון בעיר הגדולה – שאלות של גזילת ארנונה והשבתה

עו"ד ירון דיין

תחילתה של הפרשה בתביעה להשבת ארנונה שהוגשה על ידי עורך דין פינק בבית המשפט המחוזי כנגד עיריית ירושלים בשם של שוקרון ו- 308 תושבים נוספים. בתביעה זו נטען כי עיריית ירושלים חרגה מחוקי ההקפאה בשנים 1986-1989 בכך ששינתה אזורים וסוגי נכסים באופן שהביא להעלאה בארנונה מעבר לשיעור ההעלאה שאושר בחוק ו/או על ידי השרים. לגבי נכסים קיימים ומחזיקי נכסים החילה העירייה את חוקי ההקפאה ואולם לגבי נכסים חדשים ו/או מחזיקים חדשים (כמו התובעים) לא החילה כלל את המגבלות תוך יצירת אפליה בין אלה לאלה.

בית המשפט המחוזי מפי כבוד הנשיא זיילר קיבל את טענות התובעים ובפסק דין מרתק ויוצא דופן בתקיפותו הוציא חמתו על מעשי העירייה. בעקבות פסק הדין נקבעה השבה של כ- 3 מיליון ₪ אשר הושבו לתושבים לאחר שנדחתה בקשת העירייה לבית המשפט של ערעור לעיכוב ביצוע. בערעור לבית המשפט העליון ניסתה העירייה את כל הטענות האפשריות ואף ניסתה לשוב ולטעון כי פרשנותה לחוקי ההקפאה היתה סבירה. בין השאר ביקשה להביא ראיות לגבי תום ליבה של העירייה ולגבי הנזק העצום לתקציב העירייה. אף היועץ המשפטי לממשלה התערב בהליך ובחוות דעת נרחבת פרש את משנתו בנושא. ראשית הובהר היטב על ידי היועץ המשפטי לממשלה כי מעשיה של העירייה חורגים מן החוק. ברם, לאור העובדה שפרשנות העירייה, בראיה לאחור, אינה בלתי אפשרית לחלוטין, סבר היועץ המשפטי כי יש לאפשר לעירייה להביא ראיות לגבי תום ליבה. כמו כן סבור היה היועץ המשפטי לממשלה כי חריגת העירייה מן החוק אינה מובילה בהכרח להשבה.

בית המשפט העליון בפסק דין קצר שאינו אומר כלום ואומר הכל קבע:

"בהסכמת הצדדים, יוחזר הדיון לבית-המשפט המחוזי למען ישמע ראיות וטענות בדבר הנסיבות המחייבות את העירייה, כרשות ציבורית, בהשבה, או הפוטרות אותה מכך. זאת, בשים לב, בין היתר, לשאלת תום-ליבה וכן להשלכת ההשבה על תקציב הרשות המקומית. על סמך כל אלה יחליט בית-המשפט בדבר חובת ההשבה של העירייה."

שני דברים למדים אנו על עניין שוקרון בעליון: פסק הדין לא בוטל ובעינו עומד לרבות הקביעות המהותיות בו לגבי חריגת עיריית ירושלים מן החוק, דרך התנהלותה והדרישה להרתעת פקידי העירייה הסורחים בתפקידם. העניין השני הוא ששאלת ההשבה תוכרע לאחר הבאת ראיות העירייה בנושא תום ליבה ובנושא השפעת פסק הדין על תקציב העירייה.

בשני אלה נשגב מבינתנו כיצד תוכל העירייה לשפר את מצבה. פסק הדין בעניין שוקרון קבע מספר קביעות לגבי תום ליבה של העירייה. לתביעה צורפו פרוטוקולים של דיוני מועצת העיר בה החליטו על הטלת ארנונה ומהם עולה שגזבר העירייה דאז לא טרח כלל להציג בפני מועצת העיר את השינויים מפליגי הלכת אותם הם מאשרים. פעולות העירייה נעשו בניגוד מוחלט לעמדת משרד הפנים ולמעשה היתה העירייה היחידה שנקטה בשיטה מתוחכמת זו.

כך יוכלו התובעים להביא שורה של אנשים שפנו אל העירייה בתחילת שנות ה-90 וביקשו להבין את פשר ה"הנחות" להם זוכים שכניהם שהנם מחזיקי נכסים ותיקים או שהנם מתגוררים בנכסים ותיקים. כיצד תוכל העירייה להסביר את התשובות הרבות והמגוונות שקיבלו תושבים אלה על מנת להשתיקים.

אחד המקרים המצביע יותר מכל על חוסר תום הלב של עובדי העירייה הנו המקרה של תושב בשם יהודה ווייל אשר פנה בשנת 1990 בהשגה ומכתב דרישה לעירייה ולאחר שנתיים כמעט ועשרות מכתבים נענה כי עליו להגיש תביעה לבית המשפט. כאשר הגיש תביעה לבית המשפט לתביעות קטנות, טענה העירייה לחוסר סמכות שכן המסלול הראוי הנו "השגה" לעירייה. אז פנה ווייל לנציבות תלונות הציבור במשרד מבקר המדינה וגם שם טענה העירייה כי עליו להגיש השגה. טרח האזרח והגיש שוב השגה ואולם נענה שהטענות שהעלה בנוגע לחוקיות התעריפים אינם מתאימים למסלול השגה. עם תשובה זו פנה ווייל בשנית לנציבות תלונות הציבור ולבסוף בשנת 1995 זכה להחלטה כי על העירייה להשיב לו את כספו.

כיצד תוכל העירייה להסביר את העובדה שבשנת 1996 פנתה לשרים לקבלת אישור חריג עבור החריגות שבוצעו בשנות ה-80, קיבלה אישור חלקי בלבד אך המשיכה לגבות את מלוא הסכומים מן התובעים. כיצד תוכל העירייה להסביר עוד את העובדה שגם לאחר פסק הדין של בית המשפט המחוזי לא הפסיקה לגבות את הסכומים החורגים מן החוק, מן התושבים ומאחרים.

את כל אלה ועוד לא נדע כיצד יכולה העירייה להסביר ואולם אלה – בעייתה של העירייה. אותנו מטריד נושא אחר שעלה בעניין שוקרון בעליון. היועץ המשפטי לממשלה בחוות דעתו ובית המשפט העליון בעקבותיו שאלו את עצמם האם כל חריגה משמעה בהכרח השבה. עוד הסביר היועץ המשפטי כי אין עדיין פסק דין של בית המשפט העליון שקבע חובת השבה במקרה של בטלות חוק על ידי בית המשפט. בכל הכבוד, היועץ המשפטי לממשלה טעה והטעה בחוות דעתו.

אכן בשאלת השבה כתוצאה מבטלות חוק אין עדיין הלכה פסוקה ונראה שהיועץ המשפטי לממשלה חפץ להביע דעתו בשאלת ההשבה גם בתיק דנן רק בבחינת הכנת תשתית לקראת פסק דין שעתיד להינתן בימים אלה בשאלת ההשבה שתוטל על המדינה בשאלה אחרת בע"א 2037/00 **מדינת ישראל נ' ינובר משה**. ואולם בניסיונו להביע דעתו גם בתיק דנן נעלמה מעיניו סוגיה אחת קטנה – אין המדובר כאן בשאלת בטלותו של חוק המובילה להשבה אפשרית אלא **בגביית כספים בניגוד לחוק** ובשאלה זו הלכה ברורה של בית המשפט העליון בע"א 7664/00 **אברהם רובינשטיין ושות' נ' עיריית חולון פ"ד נו(4)**, 117 שם נאמר: **"גם בישראל הכלל הוא כי במקרה בו רשות ציבורית גבתה תשלום שלא כדין זכאי האזרח להשבה מכוח דיני עשיית עושר ולא במשפט"**